

ПРИНЦИП ИНТЕРЕСАНТНОСТИ И АТРАКТИВНОСТИ У УЏБЕНИЦИМА ГЕОГРАФИЈЕ ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

PRINCIPLE OF INTERESTING AND ATTRACTIVENESS IN GEOGRAPHICAL BOOKS FOR PRIMARY SCHOOLS

Љубица Ивановић Бибић*, Растислав Стојсављевић*

Примљено: 19.06.2012. | Прихваћено: 15.10.2012.

Резиме: *Принцип интересантности и атрактивности у настави је једна од новијих тема која се обрађује у педагошким часописима. Свакако да би било корисно да се овај принцип уврсти у основне принципе у настави географије. Аутори овога рада ће покушати да приближе јавности до каквих се резултата дошло анализирањем дидактичке апаратуре у уџбеницима географије за основну школу и анализом затупљености наведеног принципа у њима. Дидактичка апаратура би требало да буде од помоћи наставнику да учини наставу занимљивом и атрактивном. Задатак овог рада ће бити анализа дидактичке апаратуре у уџбеницима географије од 5. до 8. разреда основне школе и утврђивање степена њихове интересантности и атрактивности за ученике.*
Кључне речи: *наставни принципи, географија, дидактичка апаратура, занимљивост, атрактивност*

Abstract: *Principle of interesting and attractiveness in teaching is one of the newer topics which deal in educational journals. Certainly it would be useful to include this principle in the basic principles in teaching geography. The authors of this paper will attempt to close the public what results were found analyzing of didactic apparatus in geography textbooks for elementary schools and analysis listed principle in them. Didactic apparatus should be of help to the teacher to make lessons interesting and attractive. The main goal of this paper will be primarily analysis of didactic apparatus in geography textbooks from 5. to 8. grade of elementary school and determine their level of interestingness and attractiveness to students.*

* Др Љубица Ивановић-Бибић, асистент; МSc Растислав Стојсављевић, истраживач приправник; Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Трг Доситеја Обрадовића 3, Нови Сад, rastislav.stojasavljevic@dgt.uns.ac.rs

УВОД

Садашње схватање о дидактичким принципима, поред низа других, јасно интерпретира дефиниција М. Баковљева (1998), према којој су то „руководеће смернице наставне делатности, начела од којих се у настави не одступа“. Свакако да су принципи подложни променама, одређеном модификовању, али суштина мора да остане иста јер без примене дидактичких принципа квалитетна настава не би била могућа.

За објашњавање појма дидактичких принципа постоје још бројне дефиниције, али не би требало занемарити ону од М. Вилотијевића (1999,7) који дидактичке принципе дефинише као „основна, општа и обавезна начела којима се руководи наставник при планирању, организовању, извођењу и вредновању наставног процеса“. Суштина наставе би требало да буде повезана са дидактичким принципа, а са тим се слажу и Ђ. Марић и Д. Крунић (2003), обрађујући оперативни значај и утицај принципа на наставу.

Један од цитиранијих дидактичара који су се бавили дидактичким принципима био је М. Баковљев (1998). Један од каснијих аутора који је указао на модификовање и уобличавање дидактичких принципа, али и њихов континуитет у променљивом систему наставе, био је С. Дубљанин (2010).

Принцип интересантности и атрактивности у настави је релативно нов принцип који још није уврштен у стандардну Баковљевову листу. Опширно о овом принципу писао је Ж. Симеуновић (2004, 61) који сматра да овај овај принцип „ни у теорији ни у наставној пракси не представља неку новину... он је имплицитно присутан у теоретским погледима свих оних дидактичара који говоре да настава не сме бити досадна“.

Принцип интересантности и атрактивности може се истраживати полазећи од начина његове реализације у школским уџбеницима. Задатак овог рада биће анализа дидактичке апаратуре у уџбеницима географије од 5. до 8. разреда основне школе и утврђивање степена њихове интересантности и атрактивности за ученике.

ПОЈАМ И ПОДЕЛА ДИДАКТИЧКИХ ПРИНЦИПА

М. Баковљев (1998) у својој дидактици наводи 9 основних принципа у настави:

- Принцип научности
- Принцип систематичности и поступности
- Принцип вођења рачуна о узрасту ученика
- Принцип уважавања индивидуалних особености ученика
- Принцип ученичке активности

- Принцип очигледности
- Принцип повезаности теорије са праксом
- Принцип трајности знања, умења и навика
- Принцип економичности

Сваки од ових принципа је подједнако важан за реализацију плана и програма сваког наставног предмета у основној школи, па самим тим и географије. Принцип научности, како М. Баковљев (1998) тврди, „налаже да се у настави обрађује само оно што је научно веродостојно, неоспорно, и да се код ученика развија научни поглед на свет“.

Према захтевима принципа систематичности у настави географије, како тврди Ј. Ромелић (2004, 70), „ученици морају да усвајају готова знања у виду готових система али и у виду система који самостално стварају на основу географских знања која науче“. Са друге стране, принцип поступности се у настави географије реализује правилима поступности:

- од познатијег ка непознатијем;
- од лакшег ка тежем;
- од простијег ка сложеном;
- од ближег ка даљем (Ромелић, Ивановић, 2011,16).

Принцип вођења рачуна о узрасту ученика обухвата обим и ниво сложености наставних садржаја и начине њихове обраде који морају да одговарају узрасним могућностима ученика (Баковљев, 1998).

Принцип уважавања индивидуалних особености ученика се бави проблематиком недостатака традиционалне наставе да извуче максимум из сваког ученика, па се стога уважава правило да се настава мора прилагодити просечном ученику.

Принцип ученичке активности може бити тесно повезан са принципом интересантности и атрактивности у настави јер свакако да монотона настава и незанимљиви садржаји који се обрађују у оквиру једне наставне јединице могу да смање ученичку активност и заинтересованост за наставно градиво.

Принцип очигледности се сматра једним од најважнијих још од Ј. А. Коменског. Ђ. Марић и Д. Крунић (2003) сматрају да се под очигледношћу подразумева целовито чулно доживљавање. Они сматрају да примена овог принципа у настави значи омогућити ученицима да у процесу наставе путем чулних опажања посматрају и доживљавају објективну стварност која се проучава у настави.

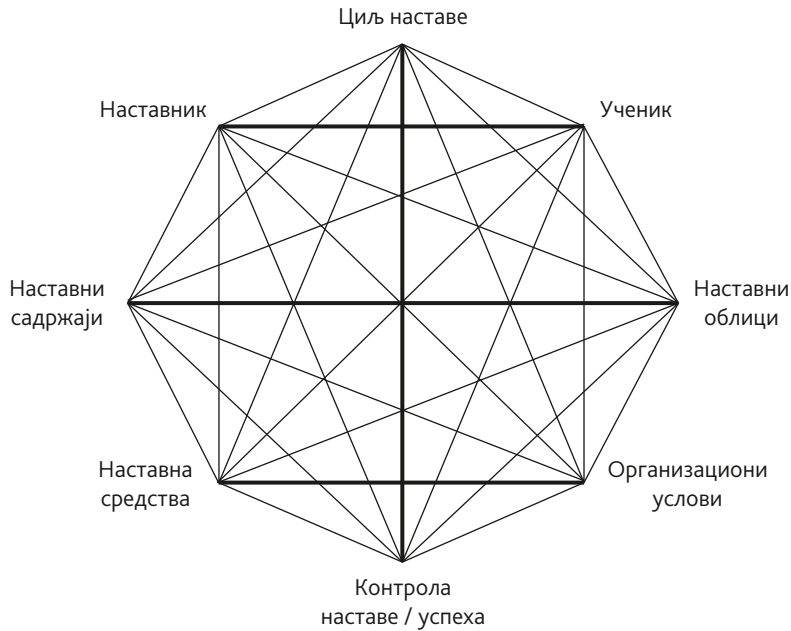
Принцип повезаности теорије са праксом се у задње време све више помиње отуда што се учвршћује мишљење да ученицима не би требало давити сувише теоријског знања које касније не би могли на адекватан да примене у пракси.

Принцип трајности знања, умења и навика указује на неопходност понављања и увежбавања онога што се учило, ради његове трајности (Баковљев, 1998).

Принцип економичности јавља се са потребом недостатка слободног простора и времена да се ученицима на адекватан начин преставе одређени наставни садржаји.

ПОВЕЗАНОСТ ПРОЦЕСА НАСТАВЕ СА ИНТЕРЕСАНТНИМ НАСТАВНИМ САДРЖАЈИМА У УЏБЕНИЦИМА

Практична примена свих дидактичких принципа може се увидети и на слици 1. процеса вођења наставе.

Слика 1. Дидактички осмоугао

Picture 1. Didactic Octagon

(Извор: „Методичко – дидактички принципи“, Педагошки факултет, Београд)

Када се погледа слика 1, може се уочити да важан чинилац организацији наставе чине наставна средства у коју спадају и уџбеници као и наставни садржаји који се налазе у њима. Наставник је тај који би требало да уочи најинтересантније наставне садржаје у уџбеницима и да их презентује ученицима или да на њих укаже, како би се ученици сами заинтересовали и како би процес учења био олакшан.

ПРИНЦИП ИНТЕРЕСАНТОСТИ И АТРАКТИВНОСТИ У НАСТАВИ ГЕОГРАФИЈЕ

Како наводи Ж. Симеуновић (2004, 64), суштина овог принципа је „да би наставу требало тако организовати да ученицима буде занимљива, привлачна, узбудљива особена, да код њих буди радозналост духа за оно што су њени садржаји и да им буде, зашто не, забавна“.

Велику улогу у томе игра наставник који би својом значајном улогом у организацији наставе, требало да заинтересује ученике за одређену тематику. Географија је један од предмета која помоћу бројних наставних средстава као што су географске карте, глобуси, слике, уџбеници, итд. може учинити наставу занимљивом уколико наставник на прави начин искориштава све што му је понуђено.

Све ове наставне активности веома зависе од наставних средстава јер, како наводи М. Вечић (2009, 213), „проблем визуелизације у настави једно је од најзначајнијих едукативних питања с обзиром на то да се тим путем стиче највећи проценат знања уз истовремено стављање субјекта сазнања у комуникацијски однос према корисничкој примени знања“. Дакле сама визуелизација може да доприне-се већој интересантности и атрактивности уколико она буде квалитетнија, забавна, садржајнија...

Када се погледају уџбеници као наставна средства, намеће се мишљење да су, ако се узме у обзир тематика наставног градива, наставе теме 6. и 7. разреда основне школе занимљивије од наставних тема које се обрађују у 5. и 8. разреду. Наставно градиво у 5. разреду је за ученике тог узраста понекад апстрактно јер се први пут упознају са тематиком, док се, иако се у 8. разреду изучава национална географија, наставно градиво претходна два разреда бави углавном изучавањем географије страних земаља које нису само у окружењу него и на другим континентима. Из тог разлога, ученици се срећу са другачијим културама, обичајима, географским називима па већим наставниковим ангажовањем и побољшавањем дидактичке апаратуре у уџбеницима може се у великој мери наставно градиво учинити занимљивим до тога да географија постане омиљени предмет.

АНАЛИЗА ДИДАКТИЧКЕ АПАРАТУРЕ У УЏБЕНИЦИМА ЗА ОСНОВНУ ШКОЛУ

Све јединице дидактичке апаратуре можемо поделити у следеће категорије:

- текстуална средства
 - текстуални налози
 - допунски текстови
- текстуално-илустративна средства
 - текстуално-илустративни налози
 - прости
 - сложени
 - допунска текстуално-илустративна средства
- илустративна средства
 - илустративни налози
 - прости
 - сложени
 - допунске илустрације
- типографска средства (Ромелић, 2004)

Ако се узме у обзир претходно наведена подела, може се закључити да су уџбеници који имају више текстуално-илустративних и илустративних средстава интересантнији ученицима. Такви уџбеници су најзахвалнији за рад и наставнику омогућавају да, коришћењем одређене дидактичке апаратуре из њих, учини наставу занимљивом.

АНАЛИЗА ДИДАКТИЧКЕ АПАРУРЕ У УЏБЕНИЦИМА ЗА 5. РАЗРЕД

Предмет истраживања овог рада био је преглед дидактичке апаратуре која се јавља у уџбеницима од 5. до 8. разреда основне школе. Циљ је био да се упореде уџбеници између разреда као и нови и стари уџбеници из једног разреда. Кориштени су следећи уџбеници:

- Миодраг Милошевић: Географија за 5. разред основне школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995.
- Милован Милошевић: Географија за 5. разред основне школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2007.

Табела 1. Број јединица дидактичке апаратуре у уџбеницима за 5. разред (1995. и 2007)

Table 1. The number of the didactic apparatus units in books for 5th grade Elementary school (1995 and 2007)

Јединица	1995.	2007.
Текстуални налози	91	105
Допунски текстови	3	66
Прости текстуално-илустративни налози	2	0
Сложени текстуално-илустративни налози	4	0
Допунска текстуално-илустративна средства	19	11
Прости илустративни налози	1	16
Сложени илустративни налози	0	2
Допунске илустрације	50	116

Ако се анализира уџбеник из 1995. године, прво што се уочава је непостојање ниједног сложеног илустративног налога у уџбенику којег би наставник могао употребити како би подстакao ученике да размишљају о одређеном проблему. Проблем представља и мали број текстуално-илустративних налога на које се позива у тексту о којем би ученици могли дискутовати. У уџбенику се појављује велики број текстуалних налога који могу, својим захтевима различитог нивоа сложености, допринети бољем разумевању градива и повећању интересантности наставне јединице која се обрађује на часу. Повећању атрактивности доприноси и 50 допунских илустрација које се налазе у уџбенику, али је то ипак недовољно, што се уочава када се погледа број допунских илустрација у уџбенику из 2007. године. Отежавајућу околност представља и веома мали број допунских текстова па

је наставник, како би наставу учинио интересантом, приморан да користи и другу литературу или интернет како би нашао одређене текстове са занимљивом садржином и презентовао их ученицима.

Уџбеник за 2007. годину садржи много више дидактичке апаратуре него његов претходник. Број допунских илустрација повећан је више него дупло као и број текстуалних налога. Такође, уочава се чињеница је број допунских текстова повећан за чак 22 пута! Ова чињеница представља значајан напредак у доприносу атрактивности и интересантности наставе јер ученици у свакој наставној јединици могу да дискутују о занимљивим додатним текстовима који се налазе у уџбенику. Једини недостатак је непостојање текстуално-илустративних налога који су по својим жанровским могућностима сложенији и разноврснији. Они би својим могућностима процес учења подигли на продуктивнији ниво и учинили да оно буде интересантније.

Анализирајући дидактичку апаратуру по наставним јединицама уџбеника из 1995. године, уочава се да су верватно најинтересантније наставне јединице ученицима биле „Графичко представљање Земљине површине – картографија“ и „Кретања Земље и њихове последице“.

Анализирајући дидактичку апаратуру по наставним јединицама уџбеника из 2007. године уочава се да су ученицима, како искуства показују, најзанимљивије наставне јединице „Географска карта“ и „Унутрашња грађа и рељеф Земље“.

АНАЛИЗА ДИДАКТИЧКЕ АПАРАТУРЕ У УЏБЕНИЦИМА ЗА 6. РАЗРЕД

У истраживању су коришћени следећи уџбеници:

- Марија Поткоњак, Миодраг Милошевић: Географија за 6. разред основне школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995.
- Рада Ситарница, Милутин Тадић: Географија за 6. разред основне школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2009.

Табела 2. Број јединица дидактичке апаратуре у уџбеницима за 6. разред (1995. и 2009)

Table 2. The number of the didactic apparatus units in books for 6th grade Elementary school (1995 and 2009)

Јединица	1995.	2009.
Текстуални налози	115	147
Допунски текстови	85	97
Прости текстуално-илустративни налози	0	13
Сложени текстуално-илустративни налози	0	1
Допунска текстуално-илустративна средства	23	70
Прости илустративни налози	2	5
Сложени илустративни налози	0	5
Допунске илустрације	103	150

Када се упореде уџбеници за 6. разред из 1995. и 2009. године уочава се такође разлика у броју елемената дидактичке апаратуре. Непостојање текстуално-илустративних налога и свега 2 илустративна налога у уџбенику из 1995. године исправљено је у најновијем уџбенику, где уочавамо нешто већи број наведене дидактичке апаратуре. Повећан је и број текстуалних налога што доприноси већем укључивању ученика у организацију наставе. Значајан је и повећан број допунских текстова у најновијем уџбенику што доприноси бољој заинтересованости ученика. Значајно је напоменути да је утростручен број допунских текстуално-илустративних средстава који могу да смање монотоност у настави уколико их наставник правилно и редовно користи.

Најинтересантније наставне јединице у уџбенику из 1995. године, ако се узме у обзир број елемената дидактичке апаратуре, биле су „Јужна Европа“ и „Средња Европа“. С друге стране, вероватно су и у уџбенику из 2009. године најинтересантније наставне јединице ученицима „Јужна Европа“ и „Средња Европа“.

АНАЛИЗА ДИДАКТИЧКЕ АПАРАТУРЕ У УЏБЕНИЦИМА ЗА 7. РАЗРЕД

У истраживању су коришћени следећи уџбеници:

- Миодраг Милошевић: Географија за 7. разред основне школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995.
- Милутин Тадић: Географија за 7. разред основне школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2009.

Табела 3. Број јединица дидактичке апаратуре у уџбеницима за 7. разред (1995. и 2009)

Table 3. The number of the didactic apparatus units in books for 7th grade Elementary school (1995 and 2009)

Јединица	1995.	2009.
Текстуални налози	110	55
Допунски текстови	49	138
Прости текстуално-илустративни налози	0	0
Сложени текстуално-илустративни налози	0	0
Допунска текстуално-илустративна средства	55	96
Прости илустративни налози	0	6
Сложени илустративни налози	0	0
Допунске илустрације	129	191

Када се анализирају уџбеници за 7. разред основне школе, уочава се да је више текстуалних налога у старијем уџбенику, али су зато допунски текстови који указују на занимљиве садржаје три пута бројнији у новим уџбеницима. И једном и другом уџбенику фале текстуално-илустративни и илустративни налози који би побољшали активност ученика. Допунска текстуално-илустративна средства

бројнија су у уџбенику из 2009. године. Такође, допунске илустрације које ближе дочаравају и објашњавају ученицима наставно градиво далеко су бројније у новом уџбенику па је самим тим и наставно градиво интересантније изложено. Наставник сада има у уџбенику више материјала који може да искористи како настава не би постала монотона.

У уџбенику из 1995. године наставна јединица са највише дидактичке апаратуре била је „Азија“, а у уџбенику из 2009. године иста наставна јединица је заузела прво место.

АНАЛИЗА ДИДАКТИЧКЕ АПАРАТУРЕ У УЏБЕНИЦИМА ЗА 8. РАЗРЕД

За истраживање су кориштени следећи уџбеници:

- Миодраг Милошевић: Географија за 8. разред основне школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1995.
- Србољуб Ђ. Стаменковић, Драгица Р. Гатарих: Географија за 8. разред основне школе, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2007

Табела 4: Број јединица дидактичке апаратуре у уџбеницима за 8. разред (1995. и 2007)

Table 4. The number of the didactic apparatus units in books for 8th grade Elementary school (1995 and 2007)

Јединица	1995.	2007.
Текстуални налози	86	213
Допунски текстови	12	48
Прости текстуално-илустративни налози	2	0
Сложени текстуално-илустративни налози	0	25
Допунска текстуално-илустративна средства	100	4
Прости илустративни налози	1	5
Сложени илустративни налози	0	2
Допунске илустрације	45	74

Уџбеници за 8. разред у којима се обрађује национална географија углавном обилују текстуалним налозима и допунским илустрацијама. Разлика између претходно два наведена уџбеника (табела 4) уочава се у броју текстуалних налога којих је у новијем уџбенику много више, тако да је подстицање ученика на размишљање много веће. Допунски текстови који могу унети интересатност у наставу, уколико их наставници користе, четири пута су бројнији у новом уџбенику него у старом. Освежење представља и солидан број текстуално-илустративних налога у новом уџбенику као и већи број допунских илустрација које такође могу да буду интересантне ученицима и да им појасне наставно градиво.

Наставне теме које садрже највише дидактичке апаратуре у оба уџбеника су везане за физичкогеографске карактеристике Србије и њену привреду.

КОМПАРАЦИЈА ДИДАКТИЧКЕ АПАРАТУРЕ УЏБЕНИКА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Циљ компарације је да се покаже који уџбеници највише помажу наставнику у одабиру занимљивих наставних садржаја који ће наставу учинити интересантном и атрактивном. У обзир су узети новији уџбеници који су анализирани у претходном делу рада.

Табела 5. Компарација дидактичке апаратуре уџбеника основне школе

Table 5. Comparison of the didactic apparatus of Elementary school books

Јединица	5. разред	6. разред	7. разред	8. разред
Текстуални налози	105	147	55	213
Допунски текстови	66	97	138	48
Прости текстуално-илустративни налози	0	13	0	0
Сложени текстуално-илустративни налози	0	1	0	25
Допунска текстуално-илустративна средства	11	70	96	4
Прости илустративни налози	16	5	6	5
Сложени илустративни налози	2	5	0	2
Допунске илустрације	116	150	191	74

Текстуалних налога највише има у уџбенику за 8. разред, а најмање у уџбенику за 7. разред. Успоставља се мишљење да су овакве разлике оправдане с обзиром да деца највише знају о својој локалној средини или држави а најмање о удаљеним предеоним целинама које се изучавају у 7. разреду, па им је зато теже и постављати питања.

Допунски текстови су изузетно важни како би се настава учинила интересантном и занимљивом па ту предњачи уџбеник за 7. разред где они могу да одиграју велику улогу у приближавању нових, до тада непознатих знања ученицима, знања о удаљеним континентима и државама. Најмање допунских текстова има у уџбеницима за 8. разред. Текстуално-илустративних налога највише има у уџбенику за 8. разред, а нема их у уџбеницима за 5. и 7. разред што свакако представља потешкоћу. Ситуацију побољшава велики број допунских текстуално-илустративних средстава, који предњаче у 7. разреду, где ученицима могу да буду интересантне илустрације које су ближе појашњењу текста и о којима може да се дискутује.

Илустративних налога највише има у уџбенику за 5. разред, где ученицима може бити занимљива могућност препознавања или јаснија перцепција неких физичкогеографских објеката, појава и процеса које још нису видели. Што се тиче допунских илустрација, ту предњачи уџбеник за 7. разред, што је и разумљиво када се узме у обзир тематика којом се бави. Допунске илустрације које наставник може да користи могу да помогну да се ученици заинтересују за обичаје, културу

и друге особености народа са којима нису имали прилике да дођу у контакт. Свакако да значајну помоћ учбенику овде могу да пруже подаци добијених из неких нових наставних средстава као што је интернет.

ЗАКЉУЧАК

Из свега наведеног може се уочити да дидактичка апаратура може да игра велику улогу у примени принципа интересантности и атрактивности уколико предметни наставник зна да га примени. Анализа је показала да су учбеници за географију у основној школи далеко од задовољавајућег када је у питању број текстуално-илустративних и илустративних налога у њима јер они представљају и најзанимљивије јединице дидактичке апаратуре.

Ипак, напредак у односу на учбенике који су се користили средином деведе-сетих година свакако постоји, пре свега у броју додатних текстова и илустрација које доприносе барем бољем визуелном опажању наставног градива и могућности да наставник уз помоћ ових јединица дидактичке апаратуре заинтересује ученике за наставно градиво.

Будући учбеници за основну школу требало би да садрже већи број текстуално-илустративних и илустративних налога како би настава била што интересантнија и успешнија, јер је неко трајно знање, које би ученик требало да постигне, циљ сваког наставника, а трајно знање се свакако успешније постиже кроз презентацију занимљивих садржаја ученицима.

ЛИТЕРАТУРА

- Баковљев, М. (1998): *Дидактика*. Научна књига, Београд.
- Вемич, М. (2009): Географске карте и виртуални геоприкази у савременој настави. *Зборник Института за издаваштво истраживања*, бр. 1, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, стр. 211-224
- Вилотијевић, М. (1999): *Дидактика 1*. Научна књига – Учитељски факултет, Београд.
- Дубљанин, С. (2010): Потреба за новом интерпретацијом дидактичких принципа. *Педагогија*, број. 65, изд. 1, стр. 169-172
- Милошевић, М. (1995): *Географија за 5. разред основне школе*, Завод за учбенике и наставна средства, Београд.
- Милошевић, М. (1995): *Географија за 7. разред основне школе*, Завод за учбенике и наставна средства, Београд.
- Милошевић, М. (1995): *Географија за 8. разред основне школе*, Завод за учбенике и наставна средства, Београд.
- Милошевић, М. (2007): *Географија за 5. разред основне школе*, Завод за учбенике и наставна средства, Београд.
- Марић, Ђ., Крунић, Д. (2003): Систем дидактичких принципа у настави географије. *Глобус*, бр. 28, Природно-математички факултет, Бања Лука, стр. 93-108

- Поткоњак, М., Милошевић, М. (1995): *Географија за 6. разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Ромелић, Ј. (1985): *Структура и функција дидактичке апаратуре у савременим уџбеницима географије за основну школу у СР Србији*. Магистарски рад, ПМФ, Београд.
- Ромелић, Ј. (2004): *Методика наставе географије*. Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
- Ромелић, Ј., Ивановић, Б. (2011): *Дидактички принципи у настави географије*. Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад.
- Симеуновић, Ж. (2004): Интересантност и атрактивност као наставни принципи. *Педагогија*, бр. 2, Београд, , стр. 59-67
- Ситарица, Р., Тадић, М. (2009): *Географија за 6. разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Тадић, М. (2009): *Географија за 7. разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Стаменковић, С., Ђ., Гатарић, Д., Р. (2007): *Географија за 8. разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.